

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ

ТВЕРДОХЛІБ ГАННА ВІТАЛІЇВНА

УДК 37.011.3–051:81'243

**ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ
В УМОВАХ ІНШОМОВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Рибалко Людмила Сергіївна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
професор кафедри загальної педагогіки
і педагогіки вищої школи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Дубасенюк Олександра Антонівна,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
Мараховська Наталя Владиславівна,
Маріупольський державний університет,
доцент кафедри італійської філології.

Захист відбудеться 06 червня 2018 року о 16⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.053.04 в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди за адресою: вул. Алчевських, 29, ауд. 216, м. Харків, 61002.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди за адресою: вул. Валентинівська, 2, ауд. 215-В, м. Харків, 61168.

Автореферат розісланий 05 травня 2018 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Л. А. Штефан

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Світові інтеграційні процеси в освіті на національному та інституціональному рівнях зумовлюють підвищений інтерес школярів до іноземних мов як засобу спілкування з однолітками і дорослими, професійного самовизначення й самореалізації в міжнародному освітньому просторі. У свою чергу, якісне навчання школярів іноземних мов у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) вимагає підвищення професіоналізму вчителів іноземних мов, які мають забезпечувати обізнаність суб'єктів освітнього процесу з менталітетом і традиціями інших народів, сформованість іншомовної культури, мовну компетентність й спілкування із зарубіжними освітянами.

Як свідчить пілотне дослідження, ефективність професійної самореалізації вчителів іноземних мов залежить від умов іншомовного освітнього середовища. Результати опитування (разом 112 осіб) засвідчили, що вчителям іноземних мов бракує: а) високого рівня професійної компетентності, зокрема й сформованості здатності до самосприйняття себе в нових комунікативних ситуаціях і життєвих обставинах (46,4%); б) належної підтримки реалізації нових педагогічних ідей з боку адміністрації закладу, колег, батьківської громадськості (40,2 %); в) досвіду організації зворотного зв'язку за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) з колегами, учнями, особливо з батьками, які працюють за кордоном (13,4 %).

На підставі аналізу наукових праць (Т. Гора, О. Жданова-Неділько, В. Ільїна, Л. Карпова, С. Кіриченко, І. Лебедик, О. Осова, А. Ткачов, І. Тяллева, С. Яблоков) доведено, що завдяки сприятливим умовам учасники освітнього процесу згуртовуються навколо спільних педагогічних проблем, пропонують альтернативні шляхи їх розв'язання, беруть участь у конкурсах і проектах, грантах з освітньої політики в країні та за кордоном, презентують власні доробки та вивчають інноваційний досвід вітчизняних і зарубіжних колег. Водночас, як зазначено в Законі України «Про освіту» (2017), таке середовище є продуктивним для міжнародного співробітництва з освітніми організаціями, громадськими установами зарубіжних країн, розроблення з ними спільних освітніх і наукових програм.

Теоретичними засадами дослідження проблеми професійної самореалізації вчителів іноземних мов є праці вчених, у яких розкриваються провідні ідеї самореалізації особистості (І. Бех, Л. Коростильова, Н. Лосєва, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл), самореалізації вчителів й досягнення ними акмеологічних вершин у професійній діяльності (Є. Голобородько, О. Гречаник, І. Дроздова, О. Дубасенюк, В. Огнев'юк, Г. Коваленко, М. Лазарєв, К. Поселецька, Р. Пріма, Л. Рибалко, Н. Самохіна, С. Сисоєва), підвищення професіоналізму й професійної компетентності особистості вчителя в оновлених умовах педагогічної праці (Н. Білик, І. Горбачова, В. Гриньова, Н. Гузій, Ю. Єрмак, Л. Калашнікова, С. Кіриченко, Т. Куценко, Н. Мараховська, Л. Перетяга, І. Прокопенко, Т. Хлебнікова, Л. Хоружа, Р. Черновол-Ткаченко).

Вивчення праць указаних учених дає підстави стверджувати, що проблемі професійної самореалізації вчителів приділяється значна увага, проте технологічне забезпечення вказаного процесу потребує розроблення.

Актуальність вивчення окресленої проблеми посилюється наявністю таких *суперечностей*:

- між підвищеними вимогами до професійної компетентності вчителів іноземних мов і недостатнім рівнем їхньої професійної самореалізації;
- між потенційними можливостями іншомовного освітнього середовища для професійної самореалізації вчителів і недостатнім використанням цих можливостей вчителями іноземних мов;
- між необхідністю забезпечення процесу професійної самореалізації в умовах іншомовного середовища та недостатньою теоретичною розробленістю проблеми.

Отже, актуальність, недостатня теоретична розробленість проблеми та необхідність розв'язання зазначених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: **«Професійна самореалізація вчителів іноземних мов в умовах іншомовного освітнього середовища»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно напряму наукових досліджень кафедри початкової, дошкільної і професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Сучасні освітньо-виховні технології в підготовці вчителів» (РК № 0111U008876).

Тему дисертації затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 7 від 04 грудня 2015 року).

Мета дослідження – визначити вплив теоретично обґрунтованої й перевіреної в умовах іншомовного освітнього середовища педагогічної технології професійної самореалізації вчителів іноземних мов на рівень їхньої професійної компетентності.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. З'ясувати суть, зміст, етапи професійної самореалізації вчителів іноземних мов.
2. Розкрити потенційні можливості іншомовного освітнього середовища для професійної самореалізації вчителів іноземних мов.
3. Теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність технології професійної самореалізації вчителів іноземних мов в умовах іншомовного освітнього середовища.
4. Уточнити критерії та показники рівнів професійної самореалізації вчителів іноземних мов.

Об'єкт дослідження – процес професійної самореалізації вчителів іноземних мов.

Предмет дослідження – технологія професійної самореалізації вчителів іноземних мов в умовах іншомовного освітнього середовища.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні про те, що рівень професійної компетентності вчителів іноземних мов значно підвищиться, якщо упровадити в умовах іншомовного освітнього середовища технологію професійної самореалізації вчителів іноземних мов, яка передбачає такі етапи, як: *організаційно-управлінський* (забезпечення адміністрацією й методичним центром нормативної та матеріальної бази для реалізації компонентів іншомовного освітнього середовища); *мотиваційно-стимулювальний* (активізація мотивів професійної самореалізації

вчителів і розкриття професійного потенціалу в іншомовному освітньому середовищі); *особистісно-самотворчий* (залучення і заохочення вчителів до самоперетворювальної діяльності та мобільного реагування на зміни в іншомовному освітньому середовищі); *діагностико-проектувальний* (організація діагностування результатів професійної самореалізації вчителів і проектування індивідуальної освітньої траєкторії); *розвивально-компетентнісний* (спонукання вчителів до вдосконалювання професійної компетентності в процесі методичної роботи); *рефлексивно-оцінний* (самоаналіз результатів педагогічної діяльності та досвіду іншомовного спілкування з колегами та учнями, презентація власних доробок).

Для вирішення поставлених завдань і перевірки гіпотези використано **методи дослідження**: *теоретичні* – вивчення, аналіз і узагальнення психолого-педагогічної літератури з метою розкриття основних дефініцій досліджуваної проблеми і теоретичного обґрунтування технології професійної самореалізації вчителів іноземних мов в умовах іншомовного освітнього середовища; аналіз нормативної документації щодо створення іншомовного освітнього середовища в ЗЗСО; *емпіричні* – анкетування, тестування, бесіда, спостереження, діагностувальні методики з метою визначення рівнів професійної компетентності вчителів, педагогічний експеримент для перевірки ефективності технології професійної самореалізації вчителів іноземних мов в умовах іншомовного освітнього середовища; *методи математичної статистики* для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних.

Наукова новизна та теоретична значущість одержаних результатів дослідження полягають у тому, що:

– *уперше* теоретично обґрунтовано технологію професійної самореалізації вчителів іноземних мов в умовах іншомовного освітнього середовища, яка передбачає такі етапи, як: *організаційно-управлінський* (забезпечення адміністрацією й методичним центром нормативної й матеріальної бази для реалізації компонентів іншомовного освітнього середовища); *мотиваційно-стимульовальний* (активізація мотивів професійної самореалізації вчителів і розкриття професійного потенціалу в іншомовному освітньому середовищі); *особистісно-самотворчий* (залучення і заохочення вчителів до самоперетворювальної діяльності та мобільного реагування на зміни в іншомовному освітньому середовищі); *діагностико-проектувальний* (організація діагностування результатів професійної самореалізації вчителів і проектування індивідуальної освітньої траєкторії); *розвивально-компетентнісний* (спонукання вчителів до вдосконалювання професійної компетентності в процесі методичної роботи); *рефлексивно-оцінний* (самоаналіз результатів педагогічної діяльності та досвіду іншомовного спілкування з колегами та учнями, презентація власних доробок);

– *уточнено* суть поняття «професійна самореалізація учителів іноземних мов» як процесу активізації й розкриття власного професійного потенціалу в умовах іншомовного освітнього середовища, ініціювання створення такого середовища, поширення серед колег та учнів ідей співробітництва й партнерських стосунків, здійснення позитивного впливу на мотивацію й інтерес школярів до іноземних мов, сприяння засвоєнню ними досвіду іншомовної культури; поняття «іншомовне освітнє середовище» як сприятливі обставини для самореалізації суб'єктів

освітнього процесу, котрі задовольняють потреби вчителів та учнів спілкуватися іноземними мовами із зарубіжними освітянами, підвищують їхню компетентність у галузі іноземних мов та забезпечують продуктивне виконання спільних освітніх проектів, а також критерії (мотиваційно-самоосвітній, професійно-компетентнісний, особистісно-рефлексивний) з відповідними показниками рівнів професійної компетентності вчителів іноземних мов;

– *подальшого розвитку* набули прийоми, методи, форми іншомовного освітнього середовища вчителів (організація роботи учнів «за станціями», використання методу кейсів, інтерактивні вправи, он-лайн завдання), що сприяють успішній професійній самореалізації на засадах співпраці й партнерських стосунків.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що теоретично обґрунтована технологія професійної самореалізації вчителів іноземних мов в умовах іншомовного освітнього середовища пройшла експериментальну перевірку й може бути впроваджена в закладах загальної середньої освіти. Автором *розроблено* план і зміст методичного семінару для вчителів і методистів, керівників кафедр іноземних мов «Теорія і практика професійної самореалізації вчителів іноземних мов у іншомовному освітньому середовищі».

Основні результати дослідження *впроваджено* в педагогічний процес ЗЗСО І-ІІІ ступенів №№ 6, 29, 45, 47, 89, 99, 109, 116, 132, 149 Харківської міської ради Харківської області Шевченківського району, №№ 1, 2, 3, 6, 9, 11, 12, 17, 18, навчально-виховного об'єднання «Ліцей-Мала академія наук», Білоцерківського колегіуму, навчально-виховного об'єднання «Перша Білоцерківська гімназія – школа І ступеня» Білоцерківської міської ради Київської області, відділу освіти Калинівської райдержадміністрації Вінницької області (ЗОШ І-ІІІ ст. с. Павлівка, Корделівська СЗШ І-ІІІ ст., ЗОШ І-ІІІ ст. с. Уладівське, ЗОШ І-ІІІ ст. с. Гушинці, ЗОШ І-ІІІ ст. с. Черепашинці).

Матеріали дослідження *можуть бути використані* в системі методичної роботи ЗЗСО під час розробки науково-методичного забезпечення освітнього процесу, складання плану стажування й портфолію вчителя; в системі післядипломної педагогічної освіти в процесі викладання навчальної дисципліни «Управління трудовими ресурсами»; під час укладання підручників, посібників, методичних рекомендацій з навчальних дисциплін «Педагогіка», «Основи педагогічної майстерності» для викладачів і майбутніх учителів, написання студентами курсових і магістерських робіт.

Особистий внесок здобувача в праці [1], написаній у співавторстві, полягає у характеристиці рефлексивно-оцінного етапу зазначеної технології (0,5 д. а.)

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри початкової, дошкільної та професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (2014-2017 рр.), а також у виступах на науково-практичних конференціях, а саме:

– міжнародних: «Професійна підготовка фахівців в умовах неперервної освіти: креативний підхід» (Житомир, 2017), «Психологія та педагогіка: методика та проблеми практичного застосування» (Львів, 2017), «Економічні, політичні та культурологічні аспекти європейської інтеграції України в умовах нових

глобалізаційних викликів» (Ужгород, 2018), «Інтернаціоналізація вищої освіти України в умовах полікультурного світового простору: стан, проблеми, перспективи» (Маріуполь, 2018), «Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика» (Харків, 2018), «Роль і місце психології і педагогіки у формуванні сучасної особистості» (Харків, 2018);

– всеукраїнських: «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (Запоріжжя, 2018), «Компетентнісний підхід в освіті та професійній діяльності» (Харків, 2018);

– регіональних: «Психолого-педагогічні та управлінські концепти розвитку сучасної освіти» (Харків, 2015), «Управлінські та психологічні аспекти професійної підготовки фахівців в умовах інноваційного розвитку освіти» (Харків, 2016).

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображено у 18 працях, серед яких – 17 одноосібні: 1 монографія, 1 стаття в зарубіжному періодичному виданні, 2 електронні статті, 4 статті у провідних фахових виданнях України та 1 в іншому виданні, 9 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (205 найменувань, із них 22 – іноземною мовою). У тексті містяться 13 таблиць (на 7 сторінках), 9 рисунків (на 4 сторінках) і 8 додатків (на 19 сторінках). Загальний обсяг дисертації – 223 сторінки. Основний текст викладено на 174 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, розкрито ступінь її розробленості, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і гіпотезу дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів наукового пошуку, доведено вірогідність отриманих результатів, подано відомості про апробацію й упровадження результатів дослідження.

У першому розділі «**Теоретичні засади професійної самореалізації вчителів іноземних мов в умовах іншомовного освітнього середовища**» на підставі аналізу з'ясовано суть, зміст, поетапне здійснення професійної самореалізації вчителів іноземних мов; розкрито потенційні можливості іншомовного освітнього середовища для професійної самореалізації вчителів іноземних мов; теоретично обґрунтовано технологію професійної самореалізації вчителів іноземних мов в умовах іншомовного освітнього середовища.

Як свідчить аналіз результатів вивчення проведених досліджень з обраної теми, вчені розглядають поняття «професійна самореалізація вчителя» як процес і результат: самотворення й професійного зростання, що являє собою співставлення особистісних і професійних якостей вимогам педагогічної діяльності на основі самопізнання й адекватного самооцінювання власних потенційних можливостей, розгортання творчого потенціалу в педагогічній діяльності (Ю. Єрмак, А. Зайцева, М. Лазарєв, А. Лісниченко, С. Кіриченко, Н. Самохіна, Н. Сегеда, К. Сергєєва, І. Тяллева, І. Харкавців); здобуття суб'єктивного професійного досвіду впродовж усього життя, в основі якого лежать бажання й здатність учителя засвоювати основи

педагогічної інноватики, розробляти й використовувати авторські програми навчання і виховання школярів (Л. Армейська, Є. Головобородько, І. Зязюн, Н. Лосєва, В. Мазін, Т. Куценко, Є. Потапчук); розпредметнення педагогічних цінностей, досвіду привласнення їх і наповнення особистісним сенсом, водночас опредметнення власних сутнісних сил, розкриття індивідуальності й особистісної неповторності, самопрезентація й задоволеність кар'єрним зростанням, проектування нових позитивних самозмін й досягнення акмеологічних вершин (О. Дубасенюк, І. Ісаєв, Р. Ішмухаметов, М. Ситнікова).

Учені одностайні в думці, що професійне самовиховання спрямоване на реалізацію педагогом себе як особистості, а прагнення до самовдосконалення й заняття самоосвітою є важливими чинниками професійного зростання вчителя, розширення його творчих можливостей, пізнавальних інтересів та формування творчої індивідуальності (Леон Бенаде, Елізабет Рата, Пітер Робертс, Робін Смолл).

У процесі наукового пошуку встановлено, що в процесі самореалізації вчителя постійно вдосконалюється його професійна компетентність як динамічна комбінація психолого-педагогічних і фахових знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, особистих якостей. Водночас, професійна самореалізація вчителя безпосередньо пов'язана із специфікою викладання начальних предметів і впливає на здатність учителя-предметника успішно виконувати функціональні обов'язки й вирішувати педагогічні завдання.

На основі аналізу наукової літератури (Г. Жозе да Коста, І. Іонова, І. Ісаєв, Р. Ішмухаметов, Л. Коростильова, С. Кіриченко, Н. Кузьміна, Т. Куценко, В. Маралов, Н. Сидорчук, М. Ситнікова, Л. Сущенко) розкрито суть *професійної самореалізації вчителів іноземних мов* як процесу активізації й розкриття власного професійного потенціалу в умовах іншомовного освітнього середовища, ініціювання створення такого середовища, поширення серед колег та учнів ідей співробітництва й партнерських стосунків, здійснення позитивного впливу на мотивацію й інтерес школярів до іноземних мов, сприяння засвоєнню ними досвіду іншомовної культури.

Установлено, що внаслідок швидкоплинних змін у суспільстві й освіті та мобільного реагування на них з боку всіх учасників освітнього процесу зміст професійної самореалізації вчителів іноземних мов має постійно оновлюватися й вдосконалюватися та виражатися не лише в категоріях професійних знань, умінь і навичок, але й у здатності навчатися впродовж життя. Цьому сприяють потреби самовираження й самореалізації вчителів в іншомовному освітньому середовищі, прагнення кар'єрного зростання в педагогічному колективі, реалізоване почуття задоволення власними й учнівськими досягненнями. Змістову основу професійної самореалізації вчителів утворюють ціннісні орієнтації на саморозвиток особистості учня в процесі вивчення іноземних мов, розуміння власної «Я»-концепції, знання про власні можливості й співвіднесення їх з вимогами педагогічної діяльності, про шляхи вдосконалювання професійної компетентності. Завдяки адекватній самооцінці й розвиненим умінням рефлексії коригуються освітні результати.

На підставі аналізу наукової літератури (С. Кіриченко, Л. Левченко, Л. Рибалко) зазначено, що процес професійної самореалізації вчителів іноземних мов є послідовним і логічним самоздійсненням конкретних дій, а саме: самопізнання

й усвідомлення мети, завдань, потреби самореалізації; самоактуалізації і самовизначення; самотворення як самопроекування, самопрогнозування; безпосередньо самореалізації виявлених сутнісних сил – самоконтролю, самоорганізації, саморозвитку і самовдосконалювання; самоствердження – самопрезентація на основі адекватної самооцінки й сформованих умінь рефлексії.

Результативність професійної самореалізації вчителів іноземних мов підвищується в умовах іншомовного освітнього середовища. Узагальнення результатів наукового пошуку дозволило розкрити потенційні можливості цього середовища для професійної самореалізації вчителів іноземних мов (активізує їхній творчий потенціал, сприяє педагогічній співпраці, розвиває критичне мислення). Згідно мети і завдання дослідження в дисертації суть поняття «іншомовне освітнє середовище» розкрито як сприятливі обставини для самореалізації суб'єктів освітнього процесу, котрі задовольняють потреби вчителів та учнів спілкуватися іноземними мовами із зарубіжними освітянами, підвищують їхню компетентність у галузі іноземних мов та забезпечують продуктивне виконання спільних освітніх проєктів. Таке середовище виконує розвивальну, координаційну, виховну, навчальну, фасилітативну освітні функції.

Особистісно-мовленнєвий компонент іншомовного освітнього середовища включає суб'єктів освітнього процесу (адміністрація (директор та заступники), вчителі, методисти, керівники гуртків, вихователі, учні, батьки, громадськість), котрі оволодівають мовленнєвою грамотністю. Від професійної майстерності й професіоналізму вчителя іноземних мов залежить якість навчання школярів іноземним мовам, ефективність формування вміння спілкуватися з носіями мови, тобто мовою, яка вивчається, читати тексти, розуміти на слух те, що говориться в звичному темпі, говорити і писати так, щоб розуміли носії мови.

Інформаційно-комунікативний компонент іншомовного освітнього середовища забезпечує комунікативну взаємодію між суб'єктами освітнього процесу на мові іноземних країн, обмін досвідом професійної діяльності, розв'язанню завдання на високому рівні засвоєння, застосування, перенесення в нові умови життєдіяльності й ринку праці. Ефективними формами іншомовного освітнього середовища є: кафедра іноземних мов, шкільне методичне об'єднання вчителів англійської мови, творча група цих учителів, методична студія, постійно діючий семінар (творча лабораторія). У такому середовищі використовуються ІКТ, які поліпшують професійне й педагогічне спілкування, діалогічну взаємодію між учасниками освітнього процесу з метою обміну інформацією професійного характеру, використання рідної та іноземних мов для встановлення контакту і партнерських стосунків у професійній діяльності.

Продуктивно-інноваційний компонент іншомовного освітнього середовища розвиває здатність до створення власного продукту, іміджу, статусу, кар'єри, прийняття певних рішень, несення відповідальності за них, готовність і потребу у творчості та забезпечує розроблення інноваційних прийомів, методів, форм навчання і виховання школярів, створення індивідуального або колективного освітнього продукту педагогічної діяльності, сприятливі умови для самореалізації учасників освітнього процесу під час спілкування іноземними мовами.

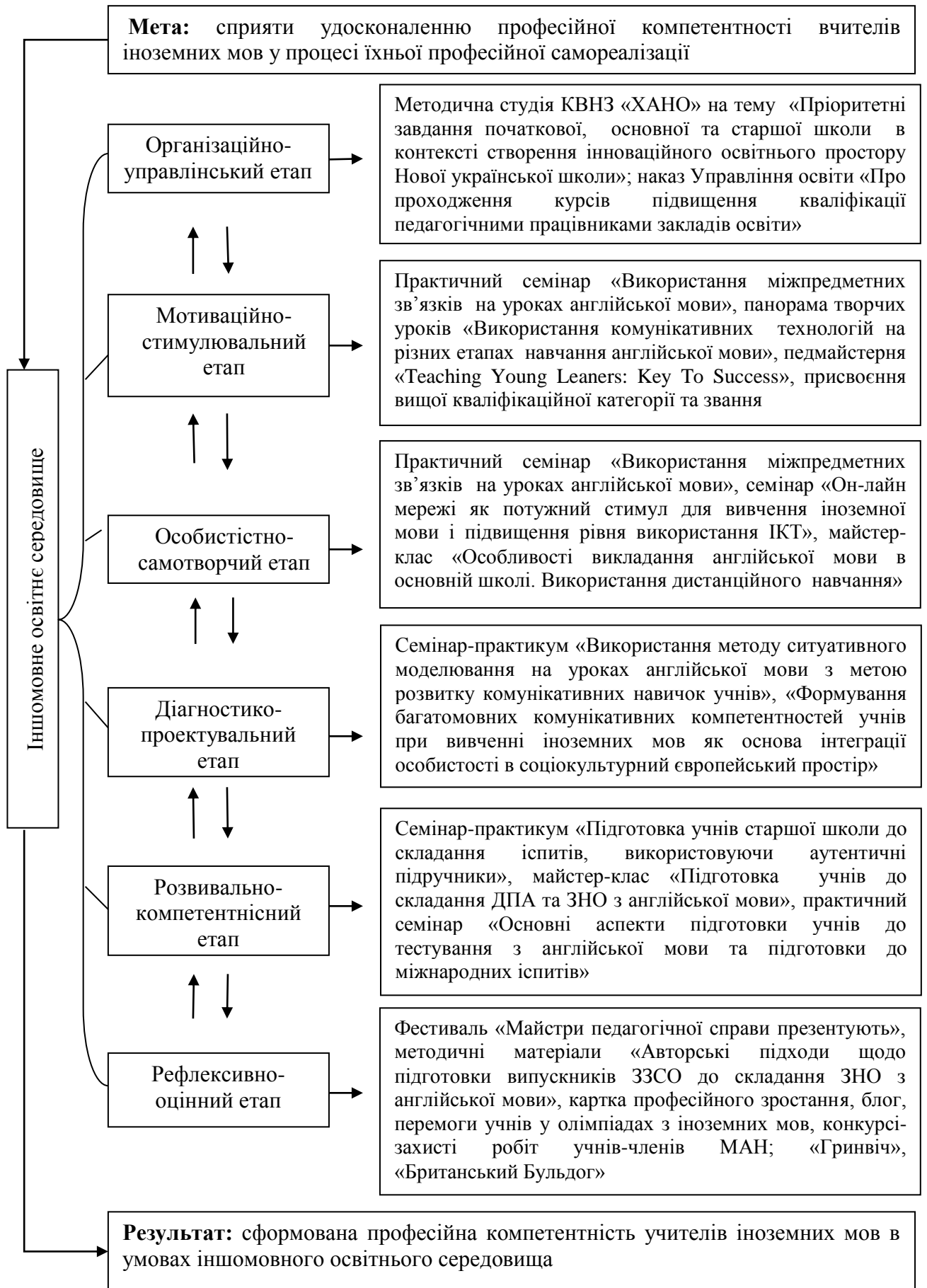
На підставі аналізу наукової літератури (Г. Іванченко, О. Пометун,

Г. Цветкова) теоретично обґрунтовано технологію професійної самореалізації вчителів іноземних мов в умовах іншомовного освітнього середовища, яка передбачає такі етапи, як: *організаційно-управлінський* (забезпечення адміністрацією й методичним центром нормативної та матеріальної бази для реалізації компонентів іншомовного освітнього середовища); *мотиваційно-стимулювальний* (активізація мотивів професійної самореалізації вчителів і розкриття професійного потенціалу в іншомовному освітньому середовищі); *особистісно-самотворчий* (залучення і заохочення вчителів до самоперетворювальної діяльності та мобільного реагування на зміни в іншомовному освітньому середовищі); *діагностико-проектувальний* (організація діагностування результатів професійної самореалізації вчителів і проектування індивідуальної освітньої траєкторії); *розвивально-компетентнісний* (спонукання вчителів до вдосконалювання професійної компетентності в процесі методичної роботи); *рефлексивно-оцінний* (самоаналіз результатів педагогічної діяльності та досвіду іншомовного спілкування з колегами та учнями, презентація власних доробок), яку представлено на 9 сторінці.

У другому розділі «**Експериментальна перевірка ефективності технології професійної самореалізації вчителів іноземних мов в умовах іншомовного освітнього середовища**» розкрито загальні питання організації та зміст педагогічного експерименту, згідно мети і завдань дослідження уточнено критерії та показники рівнів сформованості професійної компетентності вчителів іноземних мов, проаналізовано результати експериментальної роботи.

Педагогічний експеримент було проведено протягом 2014-2017 н.р. Базою експерименту обрано ЗЗСО I–III ступенів Харківської міської ради Харківської області Шевченківського району та Білоцерківської міської ради Київської області. Учителів розподілено на групи: експериментальні (ЕГ) – учителі ЗЗСО Шевченківського району м. Харкова Харківської області №№ 6, 45, 47, 89, 99, 132, Білоцерківської міської ради Київської області №№ 1, 2, 9, 12, навчально-виховного об'єднання «Ліцей-Мала академія наук», Білоцерківського колегіуму, які брали активну участь в експериментальній роботі (182 особи); контрольні (КГ) – учителі ЗЗСО Шевченківського району м. Харкова Харківської області №№ 29, 109, 116, 149, Білоцерківської міської ради Київської області №№ 3, 6, 11, 17, 18, навчально-виховного об'єднання «Перша Білоцерківська гімназія – школа I ступеня», які працювали традиційно (178 осіб). Разом було охоплено 360 учителів іноземних мов.

З огляду на мету і завдання дослідження на *констатувальному етапі педагогічного експерименту* уточнено критерії з відповідними показниками рівнів професійної компетентності вчителів іноземних мов, як: *мотиваційно-самоосвітній* (прагнення до саморозвитку в іншомовному освітньому середовищі, бажання займатися педагогічною самоосвітою); *когнітивно-процесуальний* (повнота і глибина знань про суть професійної самореалізації та шляхи вдосконалювання власної професійної компетентності; вміння професійної самореалізації вчителів); *особистісно-рефлексивний* (розвиток ініціативності, мобільності, толерантності, сформованість адекватної самооцінки на основі рефлексії), зроблено вхідні заміри, підібрано діагностувальний інструментарій (анкети, методики, ситуації, тести).

Рис. Схема технології професійної самореалізації вчителів іноземних мов в умовах іншомовного освітнього середовища

Отримані результати засвідчили про недостатній рівень сформованості професійної компетентності вчителів іноземних мов як наслідок неповного розкриття й використання їхнього професійного потенціалу в умовах освітнього іншомовного середовища. При цьому між ЕГ і КГ суттєвих відмінностей виявлено не було. Установлено, що переважна більшість учителів (64,8%) прагнуть до саморозвитку і бажають займатися педагогічною самоосвітою, однак для досягнення високого рівня професійної компетентності їм бракує знань про суть професійної самореалізації та шляхи вдосконалювання професійного потенціалу в умовах іншомовного освітнього середовища, а також уміння творчо реалізовувати власні потенційні можливості (низькі показники виявили 47,8% респондентів).

На *формульовальному етапі педагогічного експерименту* впроваджували в умовах іншомовного освітнього середовища технологію професійної самореалізації вчителів іноземних мов, проводили авторський методичний семінар «Теорія і практика професійної самореалізації вчителів іноземних мов у іншомовному освітньому середовищі» для методистів, учителів, завідувачів кафедрами іноземних мов, заступників керівників шкіл з навчально-виховної роботи (обсягом 12 годин).

Реалізація *організаційно-управлінського етапу технології* в експериментальних групах учителів відбулася таким чином. Учителі іноземних мов розробляли й захищали методичні теми з проблеми самореалізації суб'єктів освітнього процесу в умовах іншомовного освітнього середовища на курсах підвищення кваліфікації, які проводилися відповідно до наказу Управління освіти «Про проходження курсів підвищення кваліфікації педагогічними працівниками закладів освіти». Творчі групи вчителів брали участь як у регіональній експериментальній інноваційній діяльності (згідно з наказом Департаменту освіти і науки), так і у всеукраїнській (ЗЗСО обирали напрям дослідження, наприклад: «Теорія і практика оволодіння мовленнєвою культурою суб'єктами освітнього процесу»). За сприяння методичного центру Управління освіти були організовані практичні семінари з питання використання ІКТ для мобільного зворотного зв'язку з колегами, учнями, батьками. З метою організації продуктивної діяльності вчителів іноземних мов методисти планували колективні, групові, індивідуальні форми роботи з різними категоріями педагогічних працівників в залежності від досвіду роботи, рівня професійної компетентності, інструктували вчителів щодо виконання освітніх проєктів.

Мотиваційно-стимулювальний етап технології реалізовувався шляхом оволодіння вчителями ЕГ новими формами іншомовного спілкування (CLIL-технології, інтерактивні технології, метод кейсів, метод проєктів, навчання «за станціями», використання аутентичних матеріалів, чантів, створення інтерактивної книги), яке відбувалося під час засідань районного і шкільних методичних об'єднань, семінарів, «методичних мостів», занять школи професійної майстерності, школи професійного зростання, школи молодого вчителя; організації спілкування з зарубіжними колегами завдяки електронній пошті та Інтернет-зв'язку з подальшим обговоренням отриманої інформації.

Мотивацією та стимулом до самовдосконалення іншомовного потенціалу вчителів іноземних мов була робота в літньому мовному таборі, в якості вихователя або вчителя, організованому за межами країни, стажування як фахівця за кордоном, участь у складі делегацій на міжнародних конференціях. Учителі, які виявляли

високий рівень професійної компетентності, входили до складу журі районних, обласних конкурсів, як: учнівських (конкурс-захист учнівських робіт учнів-членів МАН) та професійних («Учитель року», «Дебют»); ставали інструкторами регіонального центру оцінювання якості освіти.

У експериментальних школах була організована «панорама творчих уроків» для вчителів англійської мови «Використання комунікативних технологій на різних етапах навчання англійської мови», ознайомлення з якою підвищувало інтерес молодосвічених учителів до сучасних дидактичних методів та прийомів (Linking, мультисенсорний підхід) з розвитку іншомовних компетентностей учнів. На семінарі «Teaching Young Learners: Key To Success» вчителі вчилися створювати «ситуацію успіху», виготовляти візуальні навчальні матеріали.

Упровадженню *особистісно-самотворчого етапу технології* сприяли засідання методичних об'єднань учителів іноземних мов і педагогічних нарад для всіх учителів, на яких розглядалися питання: «Створення іншомовного освітнього середовища як запорука відкритих і партнерських стосунків», «Іншомовна компетентність учителів різних напрямів підготовки», «Вимоги до участі суб'єктів освітнього процесу в міжнародних освітніх проектах», «Співробітництво в освіті: теорія і практика». З цією метою проводили тренінг професійного самопізнання, в процесі якого вчителі виконували вправи «Я людина», «Ти про мене ще не знаєш...», «Автопортрет», «Хто я?», «Взаємне інтерв'ю». Виявленню особистих уявлень, цінностей, потреб й емоцій була присвячена лекція на тему «Професійна «Я-концепція» вчителя», на якій вибудовували самоконцепцію розкриття внутрішнього потенціалу та його розвитку в іншомовному освітньому середовищі.

Учителі іноземних мов долучилися до педагогічної практики європейської спільноти завдяки участі в міжнародному проекті e-Twinning, під час якого вони разом з учнями покращили знання іноземних мов та вимову, навички використання ІКТ, досвід комунікації з носіями англійської мови. Участь у цьому проекті покращила досвід культури спілкування учителів та учнів, їх уміння коротко й доступно формулювати й висловлювати думки, швидко реагувати на висловлювання співрозмовників, сприяла ініціативності, а також толерантності.

Позитивним виявилось залучення вчителів іноземних мов до обміну доробками з питань створення іншомовного освітнього середовища з колегами району, міста під час проведення різноманітних колективних форм роботи (семінар «Он-лайн мережі як потужний стимул для вивчення іноземної мови і підвищення рівня використання ІКТ»), відвідування методичних семінарів учителів міста, презентації на власних блогах новинок не лише з методики викладання іноземних мов, але й досвіду побудови міжособистісних взаємин з колегами й учнями на партнерських засадах. Учителі брали участь у розробці дистанційного курсу «Підготовка учнів 9-х класів до складання державної підсумкової атестації», готували презентації, складали рекомендації і тести з певної теми чи розділу, розміщували на сайтах, блогах та інших платформах «родзинки» досвіду, брали участь у фахових конкурсах («Майстри педагогічної справи презентують», «Учитель року», «Конкурс рукописів з навчальної літератури», фестиваль «Освіта Харківщини XXI»).

Діагностико-проектувальний етап технології передбачав розроблення карти професійного зростання, виявлення й усунення перешкод, що заважають

проектуванню індивідуальної освітньої траєкторії, коли певний відсоток очікуваних результатів може бути невинуватим у разі слабкої мотивації та стимулювання, пасивної допомоги в реалізації намічених цілей адміністрації закладу та недостатня підтримка з боку батьківської громадськості.

Під час експериментальної роботи між учителями іноземних мов відбувся «методичний міст» за темою «Розвиток навичок аудіювання з метою сприяння соціалізації особистості та подолання бар'єрів міжкультурної комунікації». Були визначені причини виникнення труднощів іншомовного спілкування (недостатній мовний рівень, відмінності інтонації, темпу мовлення) та методи їх подолання (насичення уроків розмовними фразами, урізноманітнення pre-listening, while-listening та after-listening завдань).

Проектування індивідуальної освітньої траєкторії відбулося на засіданні кафедри іноземних мов за темою «Формування багатомовних комунікативних компетентностей учнів при вивченні іноземних мов як основа інтеграції особистості в соціокультурний європейський простір». Учителі складали картки професійного зростання, розв'язували педагогічні проблеми, організовували показові методичні заходи для колег і учнів у міжкатестаційний період.

Реалізація *розвивально-компетентнісного етапу технології* здійснювалася завдяки засіданням методичних об'єднань, на яких обговорювали особливості використання на заняттях з іноземних мов автентичних відеофрагментів, пісень, газетних статей, що збагачують знання учнів про культуру країни, мова якої вивчається, розвивають навички читання, аудіювання, говоріння та письма.

Доводили, що за рахунок використання технології співпраці на уроках англійської мови більше часу витрачається на розвиток говоріння. Так, на уроках було організовано: спільну роботу над різними частинами тексту із подальшим обговоренням, групові проекти, дидактичні ігри «Поясни новому учню», «Знайди та виправ помилку». Також учителі відвідали й брали участь у обговоренні відкритого уроку від методичного центру Pearson&Dinternal за темою «Успішне викладання англійської мови у старшій школі», який проводив Майкл Хадсон (Велика Британія) – методист Міжнародного освітньо-методичного центру. Під час практичного семінару «Основні аспекти підготовки учнів до тестування з англійської мови та підготовки до міжнародних іспитів» учителі ознайомилися з сучасними формами підготовки до тестування учнів (Multiple choice, Matching, True/False) і специфікою їх застосування на уроках англійської мови.

Професійну компетентність учителів англійської мови підвищували за допомогою театралізації, чантів та ігрових технологій під час методичного заходу «Сучасні методи викладання іноземної мови. Інтерактивна книга як нестандартна форма проектної роботи». Педагоги розкривали свої ресурсні можливості в процесі постановки міні-вистав, написання чантів, розробки ігрових ситуацій, створення ментальних карт інтерактивної книги.

Рефлексивно-оцінний етап технології забезпечували завдяки аналізу портфоліо вчителя, самоаналізу проведення інтегрованих уроків, використання засобів медіаосвіти, що сприяло розвиткові логічного мислення, організації мовлення, його логічної побудови й структурування, постановці мети, викладенню висновків, навчанню різним прийомам отримання і передачі інформації через тембр

голосу, темп мовлення, рухи. Самопрезентація відбувалася у форматі блогу як інформаційної технології, яка підтримує функціонування в Інтернеті невеликого WEB-сайту, WEB-оглядача, що містить особистий щоденник учителя, його мережевий журнал подій, до якого він додає у зворотному хронологічному порядку ті чи інші записи, зображення або об'єкти мультимедіа. На сторінках блогу вчителі розміщували інформацію про досвід співробітництва в іншомовному освітньому середовищі, вели переписку з колегами та учнями іноземними мовами.

На *контрольному етапі* оцінювали ефективність реалізації технології професійної самореалізації вчителів іноземних мов в умовах іншомовного освітнього середовища. Вірогідність отриманих результатів підтверджено методами математичної статистики – критерій χ^2 (хі-квадрат).

Зведені результати подано в таблиці на 13-14 сторінці.

Таблиця

Узагальнені результати експериментальної роботи (приріст у %)

Критерії, показники (рівні, характер виявлення) професійної компетентності вчителів іноземних мов	Групи вчителів	
	ЕГ (182 особи)	КГ (178 осіб)
Мотиваційно-самоосвітній:		
<i>➤ характер виявлення прагнення до саморозвитку:</i>		
▪ стійкий – постійно прагнуть до саморозвитку в іншомовному освітньому середовищі	+34,3	+9,0
▪ ситуативний – прагнуть до саморозвитку в іншомовному освітньому середовищі в окремих випадках	-7,3	+2,2
▪ майже не виявляється – байдуже ставляться до саморозвитку в іншомовному освітньому середовищі	-27,0	-11,2
<i>➤ характер виявлення бажання займатися педагогічною самоосвітою:</i>		
▪ стійкий – постійно виявляються потреби займатися педагогічною самоосвітою, котрі супроводжуються розумінням як правильно розподіляти час і робоче навантаження	+35,1	+7,3
▪ ситуативний – виявляються потреби займатися педагогічною самоосвітою, однак недостатньо розуміють як правильно розподіляти час і робоче навантаження	-16,4	+5,1
▪ майже не виявляється – іноді виявляються потреби займатися педагогічною самоосвітою, не розуміють як правильно розподіляти час і робоче навантаження	-18,7	-12,4
Когнітивно-процесуальний критерій:		
<i>➤ характер засвоєння знань про суть професійної самореалізації та шляхи вдосконалювання власної професійної компетентності:</i>		
▪ творчий (володіють повними і глибокими знаннями про суть професійної самореалізації та шляхи вдосконалювання власної професійної компетентності)	+61,2	+5,6
▪ реконструктивний (володіють неповними знаннями про суть професійної мобільності вчителя, шляхи вдосконалювання власної професійної компетентності)	-23,2	11,3
▪ репродуктивний (володіють поверховими знаннями про суть професійної мобільності вчителя, шляхи її формування)	-38,0	-16,9

<i>➤ рівні сформованості вмінь професійної самореалізації вчителів:</i>		
▪ високий (чітко уявляють свої можливості, оволодівають уміннями професійної самореалізації на творчому рівні)	+69,3	+3,9
▪ середній (нечітко уявляють свої можливості, оволодівають уміннями професійної самореалізації на реконструктивному рівні)	-26,4	+19,7
▪ низький (не уявляють свої можливості, оволодівають уміннями професійної самореалізації на репродуктивному рівні)	-42,9	-23,6
<i>Особистісно-рефлексивний критерій:</i>		
<i>➤ рівень розвитку ініціативності, мобільності, толерантності:</i>		
▪ високий	+36,3	+8,4
▪ середній	-21,9	+4,0
▪ низький	-14,4	-12,4
<i>➤ адекватність самооцінки на основі рефлексії:</i>		
▪ адекватно оцінюють можливості саморозвитку	+50,6	+21,4
▪ завищують і переоцінюють можливості саморозвитку	-20,9	-6,5
▪ занижують і недооцінюють можливості саморозвитку	-29,7	-14,9

Ефективність зазначеної технології доводили такі результати: учні із задоволенням відвідували уроки іноземних мов, охоче виконували домашні завдання, ставали учасниками та переможцями Всеукраїнського конкурсу з англійської мови «Гринвіч» серед учнів 2-11 класів та Міжнародного ігрового конкурсу «Британський Бульдог» серед учнів 3-11 класів, підтверджували високі бали річного оцінювання під час складання ДПА і ЗНО, здобували перемоги районного, обласного етапів конкурсу-захисту учнівських робіт учнів-членів МАН, ставали переможцями районних, обласних учнівських олімпіад з іноземних мов. Учні успішно складали міжнародні кваліфікаційні іспити та отримували сертифікати, які дають право вступати до закладів вищої освіти країн світу.

Узагальнення результатів теоретичного пошуку й експериментальної роботи дало підстави дійти **висновків**.

1. На основі результатів аналізу наукової літератури з'ясовано суть професійної самореалізації вчителів іноземних мов як процесу активізації й розкриття власного професійного потенціалу в умовах іншомовного освітнього середовища, ініціювання створення такого середовища, поширення серед колег та учнів ідей співробітництва й партнерських стосунків, здійснення позитивного впливу на мотивацію й інтерес школярів до іноземних мов, сприяння засвоєнню ними досвіду іншомовної культури. Зміст професійної самореалізації вчителів складають ціннісні орієнтації на саморозвиток особистості учня в процесі вивчення іноземних мов, розуміння власної «Я»-концепції, знання про власні можливості й співвіднесення їх з вимогами педагогічної діяльності, вміння вдосконалювати професійну компетентність в іншомовному освітньому середовищі. Визначено поетапне здійснення професійної самореалізації вчителів іноземних мов.

Зазначено, що в процесі професійної самореалізації вдосконалюється професійна компетентність учителів іноземних мов. Водночас, професійна самореалізація впливає на здатність учителів-предметників успішно виконувати професійну діяльність. Тому необхідно активізувати професійну самореалізацію вчителів іноземних мов для підвищення рівнів їхньої професійної компетентності.

2. Суть поняття «іншомовне освітнє середовище» розкрито як сприятливі

обставини для самореалізації суб'єктів освітнього процесу, котрі задовольняють потреби вчителів та учнів спілкуватися іноземними мовами із зарубіжними освітянами, підвищують їхню компетентність у галузі іноземних мов та забезпечують продуктивне виконання спільних освітніх проєктів. Уточнено розвивальну, координаційну, виховну, навчальну, фасилітативну освітні функції. Схарактеризовано компоненти іншомовного освітнього середовища, а саме: особистісно-мовленнєвий (оволодіння іноземними мовами й мовленнєвою грамотністю), інформаційно-комунікативний (забезпечення комунікативної взаємодії і використання ІКТ для мобільного реагування на зміни, що відбуваються в іншомовному освітньому середовищі), продуктивно-інноваційний (створення продуктів освітньої діяльності, індивідуальної освітньої траєкторії).

3. Теоретично обґрунтовано технологію професійної самореалізації вчителів іноземних мов в умовах іншомовного освітнього середовища, яка передбачає такі етапи, як: *організаційно-управлінський* (забезпечення адміністрацією й методичним центром нормативної та матеріальної бази для реалізації компонентів іншомовного освітнього середовища); *мотиваційно-стимульовальний* (активізація мотивів професійної самореалізації вчителів і розкриття професійного потенціалу в іншомовному освітньому середовищі); *особистісно-самотворчий* (залучення і заохочення вчителів до самоперетворювальної діяльності та мобільного реагування на зміни в іншомовному освітньому середовищі); *діагностико-проектувальний* (організація діагностування результатів професійної самореалізації вчителів і проектування індивідуальної освітньої траєкторії); *розвивально-компетентнісний* (спонукання вчителів до вдосконалювання професійної компетентності в процесі методичної роботи); *рефлексивно-оцінний* (самоаналіз результатів педагогічної діяльності та досвіду іншомовного спілкування з колегами та учнями, презентація власних доробок). Зазначена технологія і її науково-методичне забезпечення сприяли формуванню професійної компетентності вчителів іноземних мов, про що свідчить збільшення кількості респондентів ЕГ, які володіли повними і глибокими знаннями й сформованими вміннями професійної самореалізації, порівняно з учителями КГ (у ЕГ приріст склав 61,2%; 69,3%; у КГ він становив 5,6%; 3,9%).

4. З огляду на мету і завдання дослідження уточнено критерії з відповідними показниками рівнів професійної компетентності вчителів іноземних мов – *мотиваційно-самоосвітній* (прагнення до саморозвитку в іншомовному освітньому середовищі, бажання займатися педагогічною самоосвітою); *когнітивно-процесуальний* (повнота і глибина знань про суть професійної самореалізації та шляхи вдосконалювання власної професійної компетентності; вміння професійної самореалізації вчителів); *особистісно-рефлексивний* (розвиток ініціативності, мобільності, толерантності, сформованість адекватної самооцінки на основі рефлексії), зроблено вхідні заміри, підібрано діагностувальний інструментарій (анкети, методики, ситуації, тести «Самореалізація», «Ваші ділові перспективи», «Шляхи досягнення кар'єри»).

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Перспективи і подальші розвідки полягають у розробці педагогічних умов професійної самореалізації вчителів іноземних мов в умовах іншомовного освітнього середовища.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

I. Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дослідження:

Монографія

1. G. Tverdokhlib. Reflection as a component of the technology of professional self-realization of teachers of foreign languages in conditions of a foreign language educational environment / Educational Studios: Theory and Practice : monograph / edit. S. T. Zolotukhina, I. M. Trubavina. Prague-Vienna : Premier Publishing, 2018. 420 p. P. 207-215.

Статті у провідних фахових виданнях

2. Твердохліб Г. В. Активізація іншомовного потенціалу вчителів іноземних мов як головна ланка комфортного освітнього середовища. *Теорія і методика професійної освіти: електронне наукове фахове видання*. 2015: <http://tmpe.eor.by/index.php/editions/121-edition-5>.

3. Твердохліб Г. В. Професійна самореалізація вчителів іноземних мов засобами іншомовного освітнього спілкування. *Теорія і методика професійної освіти: електронне наукове фахове видання*. 2016: <http://tmpe.eor.by/index.php/editions/131-edition-11>.

4. Твердохліб Г. В. Організація міжнародного співробітництва в загальноосвітніх навчальних закладах як умова професійної самореалізації вчителів іноземних мов. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць. Херсон : Херсонський державний університет. 2017. Вип. LXXIX, Т. 2. С. 74-78.

5. Твердохліб Г. В. Професійна самореалізація вчителів іноземних мов у процесі використання альтернативних методик навчання школярів. *Теорія та методика навчання та виховання* : зб. наук. праць. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2017. Вип. 43. С. 217-231.

6. Твердохліб Г. В. Рефлексія вчителя іноземних мов в умовах іншомовного освітнього середовища. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи* : зб. наук. праць. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2017. Вип. 49. С. 105-120.

7. Твердохліб Г. В. Створення іншомовного освітнього середовища як умова успішної професійної самореалізації вчителів іноземних мов. *Молодий вчений* : наук. журнал. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. №12 (52). С. 461-465.

8. Твердохліб Г. В. Практика професійної самореалізації вчителів іноземних мов в умовах іншомовного освітнього середовища. *Імідж сучасного педагога*. № 1 (178). 2018. С. 52-55.

Статті в інших виданнях

9. Твердохліб Г. В. Професійна самореалізація вчителів іноземних мов у освітній проектній діяльності. *Андрогогічний вісник* : журнал. Житомир : Житомирський державний університет імені І. Франка. 2017. Вип. 8. С. 113-118.

II. Опубліковані праці апробаційного характеру:

10. Твердохліб Г. В. Педагогічний аспект іншомовного професійного спілкування вчителів іноземних мов. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.: Психолого-педагогічні та управлінські концепти розвитку сучасної освіти (Харків, 23 квітн. 2015 р.). Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2015. II частина. С. 325-330.

11. Твердохліб Г. В. Практична значущість іншомовного освітнього середовища для професійної самореалізації вчителів іноземних мов. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. : Управлінські та психологічні аспекти професійної підготовки фахівців в умовах інноваційного розвитку освіти (Харків, 20 квітн. 2016 р.). Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2016. І частина. С. 209-216.

12. Твердохліб Г. В. Роль іншомовної комунікативної компетентності вчителя в організації партнерської взаємодії. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. : Психологія та педагогіка : методика та проблеми практичного застосування (Львів, 22-23 груд. 2017 р.). Львів, 2017. С. 90-92.

13. Твердохліб Г. В. Диверсифікація форм методичної роботи з педагогічними працівниками закладів загальної середньої освіти на диференційованій основі. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. : Вища і середня школа в умовах сучасних викликів (Харків, 10 квітн. 2018 р.). Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2018. С. 180-183.

14. Твердохліб Г. В. Місія вчителя іноземних мов у процесі організації міжнародного співробітництва. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. : Економічні, політичні та культурологічні аспекти європейської інтеграції України в умовах нових глобалізаційних викликів. (Ужгород, 16-17 квітн. 2018 р.). Ужгород : Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», 2018. С. 447-450.

15. Твердохліб Г. В. Побудова партнерських стосунків між учасниками освітнього простору як основа міжнародного співробітництва. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. : Роль і місце психології і педагогіки у формуванні сучасної особистості (Харків, 12-13 січн. 2018 р.). Х. : «Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2018. С. 84-85.

16. Твердохліб Г. В. Розвиток іншомовних компетенцій учителів іноземних мов у процесі організації міжнародного співробітництва. Матеріали Всеукр. наук.-метод. конф. : Компетентнісний підхід в освіті та професійній діяльності. (Харків, 19-20 квітн. 2018 р.). Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна. С. 206-209.

17. Твердохліб Г. В. Роль соціокультурної компетентності вчителів іноземних мов у створенні іншомовного освітнього середовища. Матеріали всеукр. наук.-практ. конф. : Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки і психології : (Запоріжжя, 2-3 лют. 2018 р.). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2018. С. 69-72.

18. Твердохліб Г. В. Стимулювання вчителів іноземних мов до професійної самореалізації в умовах іншомовного освітнього середовища. Матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. : Інтернаціоналізація вищої освіти України в умовах полікультурного світового простору: стан, проблеми, перспективи. (Маріуполь, 18-19 квітн. 2018 р.). Маріуполь : МДУ, 2018. С. 196-198.

Анотації

Твердохліб Г. В. Професійна самореалізація вчителів іноземних мов в умовах освітнього середовища. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, МОН України. – Харків, 2018.

Дисертація є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми професійної самореалізації вчителів іноземних мов в умовах іншомовного освітнього середовища.

На основі результатів аналізу наукової літератури з'ясовано суть, зміст, поетапне здійснення професійної самореалізації вчителів іноземних мов. Розкрито потенційні можливості іншомовного освітнього середовища для професійної самореалізації вчителів іноземних мов. Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено технологію професійної самореалізації вчителів іноземних мов в умовах іншомовного освітнього середовища та її науково-методичне забезпечення. З огляду на мету і завдання дослідження уточнено критерії з відповідними показниками рівнів професійної компетентності вчителів іноземних мов. Доведено, що реалізація зазначеної технології позитивно вплинула на рівні професійної компетентності вчителів іноземних мов.

Ключові слова: професійна самореалізація, особистість, професійна компетентність, учитель іноземних мов, іншомовне освітнє середовище, педагогічна технологія, науково-методичне забезпечення.

Твердохлеб А. В. Профессиональная самореализация учителей иностранных языков в условиях иноязычной образовательной среды. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды, МОН Украины. – Харьков, 2018.

Диссертация является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы профессиональной самореализации учителей иностранных языков в условиях иноязычной образовательной среды.

На основе результатов анализа научной литературы установлены сущность, содержание, поэтапное осуществление профессиональной самореализации учителей иностранных языков. Раскрыты потенциальные возможности иноязычной образовательной среды для профессиональной самореализации учителей иностранных языков. Теоретически обоснована и экспериментально проверена технология профессиональной самореализации учителей иностранных языков в условиях иноязычной образовательной среды и ее научно-методическое обеспечение. Учитывая цели и задачи исследования уточнены критерии с соответствующими показателями уровней профессиональной компетентности учителей иностранных языков. Доказано, что реализация указанной технологии имела положительное влияние на уровни профессиональной компетентности учителей иностранных языков.

Ключевые слова: профессиональная самореализация, личность, профессиональная компетентность, учитель иностранных языков, иноязычная образовательная среда, педагогическая технология, научно-методическое обеспечение.

Tverdokhlib G. V. Professional self-realization of foreign language teachers in conditions of foreign language learning environment. - On the rights of the manuscript.

The dissertation for obtaining the Candidate of Science (Educational Sciences) Degree, specialty 13.00.04 – the theory and methods of professional education. – H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2018.

The dissertation is a theoretical and experimental research of the problem of professional self-realization of foreign language teachers in foreign-language learning environment.

On the basis of the analysis of scientific literature, the essence, content, and phased implementation of professional self-realization of foreign language teachers have been clarified. The potential of the foreign-language learning environment for professional self-realization of foreign language teachers has been revealed. The technology of professional self-realization of foreign language teachers in foreign-language learning environment and its scientific and methodical support have been theoretically substantiated and experimentally tested. The criteria and indicators of levels of professional competence of foreign language teachers have been specified. It has been proved that implementation of this technology has positively influenced the level of professional competence of foreign language teachers.

Professional self-realization of foreign language teachers has been identified as the process of own professional potential activating and disclosing in a foreign language learning environment, initiating creation of such a medium, extending ideas of cooperation and partnerships among colleagues and schoolchildren, implementing positive influence on pupils' motivation and interest in foreign languages, promoting acquisition of their foreign language culture experience. The content, phased implementation of foreign language teachers professional self-realization has been determined.

It has been noted that professional competence of foreign language teachers is improved in the process of professional self-realization. At the same time, professional self-realization affects teachers' ability to complete their professional activities successfully. Therefore, it is necessary to intensify professional self-realization of foreign language teachers in order to increase their professional competence.

The essence of the concept "foreign language learning environment" has been defined as favorable circumstances for self-realization of the key actors of the educational process to satisfy teachers and students' needs for communicating with foreign partners, increase their competence in the field of foreign languages and ensure productive performance of joint educational projects. The developing, coordinating, educational, learning and facilitative functions of self-realization have been specified. Personality and speech, information and communication, production and innovation components of the foreign language learning environment have been characterized.

The technology of professional self-realization of foreign language teachers in foreign-language learning environment has been implemented at the following stages: *organizational-administrative* (providing normative and material base for implementation of the foreign language learning environment components by administration and methodical centres); *motivational-stimulating* (activation of motives

for teachers' professional self-realization and disclosing of professional potential in a foreign language learning environment); *personal-self-creating* (attracting and encouraging teachers to self-transformation activities and flexible responses to changes in the foreign language learning environment); *diagnostic-designing* (organization of diagnosing the results of professional self-realization of teachers and planning an individual educational trajectory); *skill-developing* (motivating teachers to improve professional competence in the process of methodical work); *reflexive-evaluating* (self-analysis of pedagogical activity results and experience of foreign language communication with colleagues and students, presentation of teacher's own practices).

Effectiveness of the technology has been proved by the fact that the pupils taught by teachers of experimental groups attended foreign language lessons with pleasure, enthusiastically did their home assignments, earned high test scores (thematic evaluation, semester tests, etc.) as well as showed good results of the State Final Certification and the External Independent Assessment in foreign languages, became winners of the regional stage of the competition among students-members of the Minor Academy of Sciences of Ukraine, the Student Olympiads in foreign languages, participants and winners of the All-Ukrainian Greenwich Competition among pupils of 2nd -11th forms and the International British Bulldog Competition for 3rd-11th form pupils. Besides, the students passed international qualification exams and received certificates giving access to higher education institutions in other countries.

At the same time, professional self-realization affects teachers' ability to successfully perform their professional activities. Therefore, it is necessary to intensify professional self-realization of foreign language teachers in order to increase their professional competence.

Taking into account the aims and objectives of the study, the *motivational-self-educational*, *cognitive-procedural*, *personally-reflexive* criteria have been specified with corresponding indicators of the levels of foreign language teachers' professional competence.

Future studies should target developing pedagogical conditions for foreign language teachers' professional self-realization.

Key words: professional self-realization, personality, professional competence, foreign language teacher, foreign language learning environment, pedagogical technology, scientific and methodical support.